

Побудована концептуальна модель інвестиційної складової економічної безпеки дає підстави стверджувати про важливість удосконалення методологічного апарату оцінки рівня інвестиційної безпеки економічної системи, про необхідність формування індикативної бази показників для визначення інвестиційної безпеки окремої галузі господарства та регіону з побудовою шкали інвестиційної привабливості економічної системи у визначений період часу, про важливість функціонування ефективної нормативно-правової бази регулювання інвестиційного процесу.

Для ефективного управління інвестиційною складовою економічної безпеки потрібно вирішити протиріччя між необхідністю рівномірного ступеня інвестиційної безпеки регіонів та галузей і суттєвою диференціацією їх розвитку; між необхідністю підтримання незалежності економіки й доцільністю залучення іноземного капіталу; між швидкістю виникнення інвестиційного ризику та оперативністю його нейтралізації. Їх реалізація дозволить змінити ситуацію в інвестування і сформувати оптимальний рівень інвестиційної безпеки.

1. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60 [Електронний ресурс] / Міністерство економіки України. – Режим доступу до матер. : <http://www.me.gov.ua>.
2. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О. І. Барановський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
3. Басалай С. І. Инвестиционное обеспечение экономической безопасности отрасли национальной экономики [Електронний ресурс] / С. І. Басалай // Транспортное дело России. – 2009. – № 2. – Режим доступу до матер. : <http://morvesti.ru>.
4. Інвестиційна реформа в Україні [Електронний ресурс] / Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами. – Режим доступу до матер. : <http://www.ukrproject.gov.ua>.

Рецензенти:

Соколов М.О. – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної діяльності Сумського національного аграрного університету;

Макаренко М.І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”, м. Суми.

УДК 658: 65.012.8

ББК 65.29 (4 Укр)116.3

Живко З.Б.,¹ Блюк Н.В.,¹ Живко М.О.²

**КОМПЛЕКСНА СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА
ЯК ЧИННИК УБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА**

¹ Львівський державний університет внутрішніх справ,
кафедра менеджменту,

79005, м. Львів, вул. Городоцька, 26;

² Національний університет харчових технологій,
заочний факультет у м. Львів,
79008, м. Львів, вул. Бортнянського, 33

Анотація. У статті розглянуто основні аспекти створення комплексної системи економічної безпеки підприємства як одного з факторів забезпечення економічної безпеки підприємництва та держави загалом. Охарактеризовані головні принципи й елементи економічної безпеки, вимоги до неї і запропоновано шляхи забезпечення підприємництва в системі економічної безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека, принципи, елементи економічної безпеки, комплексна система економічної безпеки підприємства.

Annotation. In the article reviews the main aspects of the complex system system of economic security as one of the factors ensuring the economic security of business and government in general. Described the basic principles and elements of economic security, the requirements for her and suggested ways of securing business in the system of economic security.

Key words: economic security, principles, elements of economic security, a comprehensive system of economic security.

Вступ. Формування ринкової економіки в Україні змінило умови діяльності підприємств: стали іншими форми й методи державного регулювання, посилюється вплив зовнішнього середовища на підприємницьку діяльність, зріс рівень відповідальності керівників підприємства за прийняття самостійних управлінських рішень, розширилися зв'язки та географія партнерських відносин, набрали обертів такі явища, як недобросовісна конкуренція і рейдерство. Усе це спричинило появу в діяльності підприємств абсолютно нових проблем, які вимагають теоретичного вивчення і розроблення практичних рекомендацій щодо їх вирішення, зокрема, проблеми забезпечення підприємництва.

Постановка завдання. Підприємницький сектор України сьогодні переживає складний період з непрогнозованими й недосконалими шляхами свого розвитку, тому питання забезпечення підприємницької діяльності в ринкових умовах є досить актуальним. Вплив світових економічних криз суттєво позначився на економічних процесах, соціальній і політичній ситуації в Україні, на її внутрішніх та міжнародних відносинах.

Забезпечення і проблеми безпеки економічного розвитку суспільства, життєдіяльності окремої особи безпосередньо пов'язані із завданнями виробничої діяльності, надання послуг, загалом підприємництва. Тому політика владних структур країни спрямована на стабілізацію виробництва, єдність, дієздатність і безпеку нашого суспільства, економічний розвиток і реструктуризацію основних галузей народного господарства, відродження села, реформи у сфері освіти та медицини, реформування правоохоронних та судових органів, про що свідчить низка законодавчих і нормативно-правових актів, прийнятих за останні роки. Зокрема, передбачається значне зменшення регулюючого тиску на підприємства малого бізнесу, створення більш сприятливих умов для підприємств малого та середнього бізнесу щодо реєстрації, ліцензування, сертифікації, проведення перевірок, отримання дозволу митного оформлення вантажів тощо [1]. Однак суттєвих змін у розвитку підприємництва в Україні останнім часом не відбулося. Скасування пільг за останні роки, відсутність державної підтримки, надмірне втручання в економічну діяльність підприємств з боку держави та інші негативні фактори призвели до скорочення темпів зростання кількості зареєстрованих малих підприємств. Становлення ринкової економіки України поставило перед вітчизняним підприємництвом низку проблемних питань щодо забезпечення стабільності й безпеки, які можуть бути вирішені лише нарівні із завданнями внутрішньої і зовнішньої політики держави [2, с.68–70].

Мета статті – дослідити основні аспекти забезпечення підприємницької діяльності через створення комплексної системи економічної безпеки бізнесу.

Результати. Становлення і початковий етап у розвитку України характеризується бурхливим розвитком підприємництва: пройдено шлях від дрібних кооперативів до гігантських концернів і корпорацій; громадяни України активно включаються в середовище підприємництва через відкриття власних підприємств або отримання статусу підприємця, акціонера. Відсутність базових економічних знань і практичного досвіду роботи в якості підприємців або керівників самостійно функціонуючих господарюючих одиниць призвело до того, що поряд зі зростанням підприємництва бурхливо почало розвиватися шахрайство, недобросовісна конкуренція, рейдерство тощо. Від неправомірних і шахрайських дій постраждали як підприємці, так і прості громадяни. Зокрема,

відомі фінансові “піраміди”, що будувалися на отриманні від населення кошти й безслідно зникали; фіктивні угоди й нечіткість у розрахунках, що спричинювали банкрутство; приватизація підприємств, яка завдала збитків колишнім країнам СНД і його народам.

Проблемі дослідження безпеки бізнесу присвячені роботи таких науковців, як В.Ортинський, І.Керницький, З.Живко, І.Ніколаюк, А.Берлач, В.Ярочкін, А.Соснін, М.Зубок, Є.Позднишев, С.Яременко, С.Шкарлет, В.Крутов, Ю.Крегул, Ю.Когут та інших. Однак питання створення комплексної системи економічної безпеки підприємства ще достатньо не досліджені.

Економічна безпека держави – це дослідження національних економічних інтересів і загроз економічній безпеці України, здатності держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також можливості національної економіки зберігати й поновлювати процес суспільного відтворення і достатній оборонний потенціал у кризових ситуаціях. Розглядаючи економічну й національну безпеку держави як частину та ціле, можна стверджувати, що формування системи національної безпеки повинно здійснюватися, виходячи із цілей і принципів забезпечення саме економічної безпеки, шляхом розроблення правових норм, які регулюють відносини у сфері економіки, створення органів державної влади й управління в цій сфері, визначення основних напрямів їхньої діяльності, а також налагодження відповідних механізмів контролю за діяльністю цих органів [3]. Адже без економічних важелів безпеки неможливо ставити питання щодо військової, політичної, технологічної, екологічної безпеки держави. У свою чергу економічна безпека держави базується на економічній безпеці окремих галузей, сфер, напрямів діяльності, що за ланцюговою реакцією залежать від забезпечення підприємництва, окремих суб’єктів господарювання та особи (рис. 1).

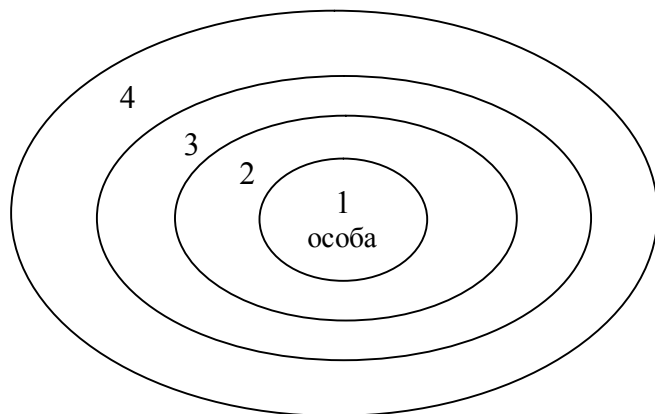

Рис. 1. Взаємозалежність безпеки особи, підприємництва й держави:

1 – безпека особи; 2 – безпека суб’єкта господарювання; 3 – безпека підприємства;
4 – безпека держави

Забезпечення економічної безпеки має здійснюватися з урахуванням таких принципів, як:

1) законність – розроблення системи безпеки на основі та згідно із чинним законодавством України й нормативними актами з безпеки;

2) самостійність і відповідальність – діяльність підрозділу безпеки повинна в повному обсязі забезпечити захист, і відповідальність за належне забезпечення безпеки лежить на ньому;

3) економічна доцільність – ефективність роботи системи безпеки має перевищувати витрати на її створення;

4) обґрунтованість – усі заходи з безпеки повинні проводитися з використанням досягнень науки й техніки, забезпечувати надійний захист на заданому рівні безпеки;

5) комплексність – забезпечення взаємозалежної системи безпеки всіх ресурсів (інформаційні, людські, матеріальні та ін.) і здатність системи до розвитку та вдосконалення;

6) своєчасність – усі дії системи безпеки повинні мати превентивний характер, а постановлені завдання із забезпечення безпеки мають проводитися на ранніх стадіях розробки системи безпеки на підставі аналізу загроз, конкурентів, зовнішнього та внутрішнього середовища, об'єктів захисту;

7) безперервність – головний принцип безпеки, що має на увазі перелік заходів упродовж усього часу функціонування системи безпеки;

8) активність – реалізація активних заходів захисту власних інтересів з використанням нестандартних форм і способів захисту;

9) координація та взаємодія – організація взаємодії між усіма підрозділами підприємства й здійснення єдиного керівництва процесом безпеки підприємства, організація взаємодії з державними та правоохоронними органами;

10) спеціалізація – використання для забезпечення безпеки спеціалізованих організацій, що мають відповідні ліцензії та досвід практичної роботи з даного напрямку;

11) централізація управління – керівництво безпекою має перебувати в руках першого керівника, а функціонування системи безпеки повинно відбуватися на основі функціональних та методологічних принципів.

Реалізація принципів системи безпеки дозволяє забезпечити виконання її мети та реалізацію поставлених завдань.

Мета системи забезпечення економічної безпеки полягає в підтриманні нормального функціонування економіки; виявленні загроз; застосуванні адекватних заходів щодо їх відвернення та нейтралізації; захисті економічних інтересів особи, суспільства, сім'ї, держави; здійсненні соціально-спрямованої економічної політики.

Система забезпечення економічної безпеки повинна відповідати таким основним вимогам: функціонування в межах, визначених законом; забезпечення надійного захисту національних інтересів; прогнозування і своєчасне відвернення загроз економічній безпеці; ефективне функціонування як у звичайних, так і в надзвичайних умовах; наявність чіткої структури й функціональне розмежування органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади; відкритість і гласність у необхідних межах щодо діяльності відповідних органів, що входять у зазначену систему [3].

Система забезпечення економічної безпеки держави повинна складатися з органів законодавчої, виконавчої і судової гілок влади, підприємств, організацій, громадян та об'єднань громадян. Вона має функціонувати в таких режимах: повсякденному, підвищеної готовності, глобального застосування, локального застосування.

Елементами економічної безпеки є: забезпечення економічної безпеки й стабільної діяльності держави та її громадян; проведення роботи з виявлення існуючих і потенційних загроз, посягань на репутацію, імідж і власність держави; реалізація програм, спрямованих на локалізацію та усунення загроз, розробка планів щодо зменшення втрат від їх наслідків; проведення роботи з персоналом і формування "фірмового" патріотизму; розробка стратегії виживання в конкурентному середовищі; віднесення інформації до категорій доступу (встановлення ступеня обмеженості доступу до інформації) [4].

Сьогодні практично не викликає заперечень ідея про обов'язкове створення на будь-якому середньому й великому підприємстві системи забезпечення економічної

безпеки. Одночасно в науковій літературі та в практичній діяльності склалися різні підходи до трактування системи забезпечення економічної безпеки підприємства загалом та окремо взятого підприємства. Так, В.П.Мак-Мак стверджує, що система безпеки підприємства – це сукупність таких структурних елементів, як: наукова теорія безпеки, політика й стратегія безпеки, засоби та методи забезпечення безпеки, концепція безпеки [5, с.6]. В.І.Ярочкін визначає систему безпеки як “організовану сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів і заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз” [6, с.9]. У цих визначеннях системи безпеки не вказано на необхідність комплексного підходу до управління у даній сфері. Необхідність комплексного підходу зумовлена тим, що об’єкт захисту є складним і багатоаспектним явищем. Комплексний підхід передбачає врахування в управлінні об’єктом усіх основних його аспектів і всі елементи керованої системи розглядаються лише в сукупності, цілісності та єдності. Цей висновок у повному обсязі відноситься до системи забезпечення економічної безпеки підприємства [7]. Тому, погоджуючись з автором [7] щодо необхідності введення поняття “комплексна система забезпечення економічної безпеки підприємства”, пропонуємо впровадження аналогічного поняття “комплексна система економічної безпеки підприємницької діяльності”, яке в себе включає сукупність взаємопов’язаних заходів організаційно-економічного й правового характеру, що здійснюються з метою захисту діяльності підприємств, організацій та установ незалежно від форм власності та сфер діяльності, від реальних чи потенційних дій фізичних або юридичних осіб, які спричиняють економічні втрати, призводять до краху підприємства.

Отже, комплексна система економічної безпеки підприємства – це механізм забезпечення стану стабільної життєдіяльності всіх суб’єктів господарювання, що створює умови для реалізації основних його цілей та інтересів, що захищає від внутрішніх причин (витік інформації, халатність персоналу, відсутність контролю, недосконалість обліку тощо), зовнішніх загроз і дестабілізуючих чинників (неправомірні дії самої держави, ділових партнерів і конкурентів, недосконале законодавство, корупція).

З метою забезпечення економічної безпеки підприємства потрібні чітка координація діяльності всіх державних контролюючих органів та проведення економіко-кримінологічного моніторингу діяльності суб’єктів господарювання в Україні. Економіко-кримінологічний моніторинг – це система знань про економіко-кримінологічні, математичні, статистичні, логічні, структурні, технологічні, правові та інші методи ретроспективного та поточного спостереження, аналізу оцінки, прогнозування і відстеження змін криміногенного потенціалу [8, с.390–393].

Важливе місце в системі економічної безпеки підприємства займає організація внутрішнього контролю в державі як цілісної системи з виділенням підсистеми контролінгу як елемента забезпечення економічної безпеки держави та досягнення мети створення і функціонування економічної безпеки підприємства.

Не менш значима роль інформаційної безпеки в системі економічної безпеки підприємства, її інформаційної структури (рис. 2). Інформація – тільки корисні відомості, певним чином оброблені, що являють цікавість як для внутрішнього використання, так і для зовнішніх користувачів.

Інформація не однорідна за своєю значимістю і може бути підрозділена на інформацію загального доступу й інформацію з обмеженим доступом, що являє секрети держави. З метою створення і підтримки іміджу держави частина інформації підлягає розголосу через засоби масової інформації у вигляді зведень, звітів, статей або реклами, що, урешті-решт, позитивно впливає на всі сторони діяльності державних органів. Установлено, що чинним законодавством чітко регламентовано віднесення інформації, що становить державну та банківську таємницю, до інформації, яка становить комер-

ційну таємницю. Аналіз правової бази України, що регулює доступ до комерційної таємниці, дозволяє стверджувати, що в цьому напрямі є безліч прогалин як законодавчого, так й організаційно-економічного характеру.

Рис. 2. Структура інформаційних взаємовідносин підприємства

Однак комерційну таємницю можна й потрібно зберігати. Система захисту комерційної таємниці має бути багаступінчастим механізмом, у складі якого слід виділити такі елементи:

1. Нормативно-правові, що базуються на чинному законодавстві, нормах міжнародного права, доповнювані системою нормативних документів підприємства (Статутом, Правилами внутрішнього розпорядку, Інструкціями тощо).
2. Організаційні, що регламентують виробничу діяльність і взаємини між співробітниками, унеможливаючи нанесення збитку (кадрові й адміністративні заходи).
3. Інженерно-технічні – використання всіляких технічних пристроїв і систем (грати, замки, система сигналізації тощо), технологій захисту.

Фахівці науково-технічних, виробничих, економічних та інших служб підприємства повинні навчитися правильно й конкретно (у вартісній формі) оцінювати передбачувані та реальні втрати фірми, унаслідок витоку інформації, відносять до категорії комерційної таємниці.

У найбільш загальному вигляді втрати підприємства від недотримання умов конфіденційності зводяться до того, що [6]: знижуються можливості продажу ліцензій на власні наукові розробки, втрачається пріоритет в освоєних сферах науково-технічного прогресу, ростуть витрати на переорієнтації діяльності дослідних підрозділів; з'являються (або штучно створюються конкурентами) труднощі в закупівлі сировини, технології, обладнання та інших компонентів нормальної виробничої діяльності; обмежується співпраця підприємства з діловими партнерами, знижується ймовірність укладення вигідних контрактів, виникають проблеми у виконанні договірних зобов'язань; зростають витрати підприємства на створення нової ринкової стратегії, зміну структури маркетингових досліджень та ін.; виникає реальна загроза застосування економічних санкцій до винних у розголошенні комерційної таємниці.

Точний вартісний розрахунок сукупної величини всіх втрат досить складний, трудомісткий, а іноді й неможливий через відсутність достовірних вихідних даних. Тому в більшості випадків досить укрупненої експертної оцінки втрат підприємства, зумовлених недотриманням вимог захисту інформації. Компенсація перерахованих вище втрат підприємства нерідко вимагає значних додаткових витрат, що знижує ефективність виробництва в цілому та можливість успіху в конкурентній боротьбі. Саме тому питанням захисту комерційної таємниці нині приділяється все більше уваги.

Для створення діючої системи економічної безпеки підприємництва потрібно провести економіко-правовий аналіз підприємницької діяльності, що знаходиться на перетині економічних, юридичних, математичних, кібернетичних наук, інтегрує і координує їх та представляє одну з функцій управління, що забезпечує науковість прийняття рішень. У спеціальній літературі виділено три форми організації економіко-правового аналізу: створення спеціальних служб; розподіл робіт з аналізу між службами управління державою; використання послуг сторонніх інституцій. Підтримуємо думку автора, що найбільш доцільним є використання першої форми [8, с.390–393].

Для забезпечення підприємницької діяльності треба здійснювати аналіз фінансової стійкості підприємств як фактора забезпечення економічної безпеки, розробляючи систему показників його проведення, синтезовану на основі поширених критеріїв оцінки; організувати в державі аналітичні служби; планувати аналітичну роботу; використовувати комплексний підхід до оцінки фінансової стійкості.

Висновки. Зародження ринкової економіки й поява підприємництва зажадали появи нового, раніше не відомого радянському праву, інституту регулювання та захисту комерційної таємниці. Таким чином, очевидно, що в Україні вже давно назріла необхідність у прийнятті закону про комерційну таємницю, який зміг би ефективно врегулювати потрібні відносини в цій сфері й, крім цього, усунув би правові прогалини й колізії. Але при віднесенні тієї чи іншої інформації до категорії комерційної таємниці, слід урахувувати, що під приводом охорони комерційної таємниці не повинні приховуватися документи, що свідчать про факти зловживань, а також те, що надмірне засекречування інформації може бути економічно неефективним.

В Україні сьогодні відсутній законодавчий захист комерційної таємниці, не практикується широке застосування заходів економічної відповідальності при вирішенні цієї проблеми, не напрацьована відповідна судова практика. Саме тому процвітає явне й таємне безоплатне запозичення інтелектуальної власності та комерційної інформації конкурентів, недобросовісна конкуренція й рейдерство.

Отже, організація комплексної системи економічної безпеки підприємництва – це складний і багатосторонній процес, що вимагає наукового підходу до його організації.

Форми та методи побудови комплексної системи безпеки в усіх випадках є різними, але її мета, націлена на вироблення й обґрунтування напрямів і підходів до організації процесу забезпечення економічної безпеки держави, підприємництва чи окремо взятого підприємства, єдина й ще потребує наукового опрацювання.

1. Іванець В. А. Щодо проблем забезпечення економічної безпеки підприємництва в сучасних умовах / В. А. Іванець // Вісник МНТУ. Серія “Економіка”. – № 1. – С. 104–111.
2. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання : навчальний посібник / [Л. І. Воротіна, В. С. Воротін, Л. А. Мартинюк, Т. В. Черняк] ; за ред. Л. І. Воротіної. – 3-тє вид., доповн. і переробл. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 308 с. – Бібліогр.: С. 299–303.
3. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с. – (Серія “Національна безпека”; вип. 2) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/rozdil/rozd20.htm>.
4. Система економічної безпеки: організаційно-методичні аспекти контролю і аналізу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.google.com/Fsebweb.at.ua%2FStatyi%2Fst.24.doc&ei=PPinTqTJN>.
5. Мак-Мак В. П. Служба безпеки підприємства (організаційно-управлінські та правові аспекти діяльності) / В. П. Мак-Мак. – М. : Світ безпеки, 1999. – С. 6.
6. Ярочкін В. І. Комерційна інформація фірми / В. І. Ярочкін. – М. : Ось–89, 1997. – С. 9.
7. Молдаванцев О. О. Комплексна система забезпечення економічної безпеки підприємства / Олексій Олександрович Молдаванцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.82531-Kompleksnaya_sistema_obespecheniya.html.
8. Попович В. М. Тінюва економіка як предмет економічної кримінології / В. М. Попович. – К. : Правові джерела, 1998. – 477 с.

Рецензенти:

Тринько Р.І. – завідувач кафедри менеджменту Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор економічних наук, професор, академік ААН України;

Чухрай Н.І. – завідувач кафедри менеджменту організацій Національного університету “Львівська політехніка”, доктор економічних наук, професор.

УДК 519.86+331.45

ББК 65.3

Загорняк В.Б.

СУЧАСНЕ УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПРАЦІ

ПВНЗ Інститут управління природними ресурсами
Університету економіки та права “КРОК”,
кафедра менеджменту та туризму,
78200, Івано-Франківська обл.,
м. Коломия, вул. Тютюнника, 11А,
тел.: 0343334457

Анотація. Описано сучасний стан виробничого травматизму в Україні. Розглянуто системний підхід до управління промисловою безпекою на підприємствах.

Ключові слова: промислова безпека, управління, системний підхід, охорона праці.

Annotation. It is described the modern condition of productive traumatism in Ukraine. It is regarded the systematic approach for management industrial safety at the enterprises.

Key words: industrial safety, management, systematic approach, labour protection.

Вступ. В Україні протягом 9 місяців 2011 року зареєстровано 167 надзвичайних ситуацій [1]. Відповідно до національного “Класифікатора надзвичайних ситуацій